

GIREDAYEYÊ EDEBÎYATÊ BARKERDÎŞÎ DE ROMANÊ GULA ÇEMÊ PÊRRE*

İlyas AKMAN**

Kilmvate

Armancê na xebate, unsurê edebîyatê barkerdîşî ke romanê *Gula Çemê Pêrre* de vêrenî tesbît kerdîşo. Nuştoxê romanî Munzur Çem, eserê xo giredayeyê edebîyatê barkerdîşî de nuştö. Coka, eser de unsurê barkerdîşî zaf asayenî. Meqale de derheqê lîteraturê barkerdîşî de zaf melumatî dayîyayî. Kitabî ke heta nîka na ware de nusîyayî, semedê na meqale çimeyê girîng bî. Nê melumatî teorî reyde, ma tesbît kerdîşê unsurê edebîyatê barkerdîşî roman de çi hewa şuxulîyayî ser de vindertî. Peynî de ma tesbît kerd ke zafê unsurê edebîyatê barkerdîşî roman de xo rê ca veynayo. “Şokê çandî” nînan ra yew o. Macirî, İstanbul de raştê yew cuyo, çendo ke ê bandernî yenî û şokê çandî ciwîyenî. Êbînkerdîş, problemo yewna yo. Kesî ke înan ra verî ameyî İstanbul, înan nêwazenî û ziwanê êbînkerdîş şuxulnenî. Ê, problemê ziwani zî ancenî. Rîyê Tirkî nêzanayîş ra sosyal bîyayîşî înan asan nîyo. Gama ke Zazakî xeberî donî, însanî bîni înan rê yew hewa muamele kenî ke ti vanî qey yew guneyo pîl kerdo. Kênekî azebî, kuwenî destê şebekeyanî. Şebekeyî, xortî ke semtî ser ra kêneko xapênenî û finenî toreyê xo.

Çekuyê Kildî: Romanê Zazakî, Edebîyatê Barkerdişî, Romanê Gula Çemê Pêrre, Munzur Çem.

THE NOVEL NAMED GULA ÇEMÊ PÊRRE IN THE CONTEXT OF THE MIGRANT LITERATURE

Abstract

The purpose of this article is to find out the elements of migrant literature in the novel named *Gula Çemê Pêrre*. Author, Munzur Çem, wrote his work in the context of migrant literature. That is why, the elements of migrant literature in the works are too many. A lot of information about migration literature was given from the books, article written in this area before. Then it was revealed how these elements were processed in the work. Afterwards, it was found that many migration elements were used in the novel. Cultural shock is one of them. In the novel, migrants encounter a culture they do not know in Istanbul and experience cultural shock. Otherize is the another problem. Those who came to Istanbul before them do not want them and use an marginalization language. They also experience language

Makale gönderim tarihi: 10.09.2017, kabul tarihi: 01.11.2017

Doi: 10.26791/sarkiat.337424

* Bingeyê na meqale verî kongreya ke serra 2017 de hetê Unîversîteya Anqara Yildirim Beyazıtî ra organize bi û nameyê aye “Kongreya Rojhelatomiyanênî” yo de pêşkêş bîyo. Na meqale, halo hîrakerde yê no pêşkêşî yo.

** Alk. Doç. Dr., Zanîngeha Mardîn Artukluyî, Fakulteya Edebîyatî, Beşa Ziwan û Edebîyata Kurdî, Mêrdîn, Turkîye, ilyas-akman@hotmail.com

problems. They can not easily socialize because they do not know Turkish. When they speak in Zazakî, others treat them like they made a big mistake. Young girls fall into the hands of malicious organizations.

Keywords: Zazaish/Zazakî Novel, Migrant literature, The Novel Named Gula Çemê Pêrre, Munzur Çem.

Destpêk

Barkerdiş, yew dîyardeyo ke însananê verênan ra heta nîka estbîyayîşê xo dom keno. Tewir tewir semedan ra însanî, wextanê tewr verênan ra, ya pey îradeyê xo ya zî bêhemdê xo cayanê xo bedelnayo. Kê eşkenî heme wextan de û wareyan de no dîyardeyî veynî.

Seserra 20. û 21. de barkerdişî zaf bî. Wextê şerê/herbê zereyî/sîvîlî yê Îspanya de Îspanyayîjî ke hetkarê qiralî; verê şerê diyin yê dinya de cihudî ke Ewropayîjî; wextê Yewîya Sovyetî de Rusî; şerê Vîetnam de Kamboçyayîjî û Vîetnamîjî; seba têkoşînê polîtîkî ra Îran, Etîyopya, Mozambîk, Kuba, Tîbet de muhalîfî mecburiyet ra barkerdî. Tirkîya zî, maruzê barkerdişî menda. Kurdê Irakî ke hêrişê çekanê kîmyasalan ra remayî; musulmanê Bosna û Kosovayî; Suriyeyîjî ke şero ke hama dom keno ra remayî, sey komelkî barkerdî ameyî Tirkîya. Tirkîya ra zî semedê ekonomîk û polîtîkî ra 3 mîlyon însanî barkerdo. Xebatkarî ke şîyî Almanya û Fransa, mîyanê nê maciran de tewr verenî de yenî (Ekşi, 2002: 215). Kê eşkenî no hewa nimûneyo zêde bikî. Goreyê doneyê Miletê Yewbîyayeyî, serra 2016 de, 65,6 mîlyon kesî mecburîyet ra cayanê xo yo eslî ca veradayo û barkerdo. Înan ra 22,5 mîlyonî multecî, 40,3 mîlyonî zereyê welatê xo de cayanê xo ra bîyî, 2,8 mîlyonî zî penaberî (UNHCR, 2017). Humarê nê însanan hende ke zaf o ke kê şînî pey înan yew welat awan bikî.

Edebîyat zî bala xo dano na babete ke wextê verênan ra yo ke estbîyayîşê xo dom kena. Bira, eseranî tewr verênan de zî babeta barkerdişî cayo muhîm tepşeno. Hama ke eserê nuşteki nênusîyayî, tewirê destane estbi. Destane, tewirê edebîyan de verênan ra yew a û barkerdiş, babetanê destanî de tewr muhîman ra yew o. Barkerdiş, destane de “babeta bezra” yan ra yo (Akgun, 2015: 71). Barkerdiş, senê ke tewirê verênan de muhîm o ewro zî edebîyatê modern de muhîm o.

Nuştoxî ke na babete şuxulnenî hetêk ra êbînkardiş, pêkewtişê çandî, xerîbîye, problemê kamî û entegrasyonî, dişmeniyê xerîbî şuxulnenî (Cengiz, 2010: 190) hetêk ra zî vîrkewtiş, heskerdişê welatî, hişmendiyê zîwanê dayîkî, aşîye, azadîye wendoxan rê pêşkêş kenî (Akgun, 2015: 80). Tena, nê babetî bira nawnenî ke barkerdiş, çîyêko zaf komplike yo.

Edebîyatê Zazakî de zî dîyardeyê barkerdişî, babetî ke zaf şuxulneyenî ra yew a. Zafê nuştoxî Zazayan, ya bi xo mecburîyet ra bar kerdo ya zî pey vîrameyîşê şinasîyanê xo yo ke barkerdî pîl bî. Bi taybetî, serranê 1990’an de pêrodayîş û pêkewtişî zêde benî û însanî sey komelkî bar kenî. Seke raporê SDAM zî neql keno, goreyê raporê yê Komîsyonê Cigêrayîşê Meclîsî, heta 1996’î, 820 dewî amey vengkerdiş û dewijî bi dara zorî amey barkerdiş (2015: 10).

No realîteyo sosyal, Edebîyatê Zazakî de pey goş nêbeno û zafê eseran de şuxuliyeno. Romanê Munzur Çemî ke nameye ey *Gula Çemê Pêrre* yo serra 2007 de weşanîyayo û eser, cuyê kesî ke serranê 1990’an de mecburîyet ra dewa xo veradayî û şîyî İstanbul ser awan bîyo. Çem, eserê xo de zaf cîhetan ra dîyardeyê

barkerdişî şuxulneno. Coka kê eşkenî bi hewayo teferuatın cuyê nê maciran muşahede bikî. Na xebate xo de ma, hem teorîyê barkerdişî da hem zî no teorî roman de çi hewa ameyo şuxulnayîş ser vindertî. Ma cuyê nê maciran ra nimuneyî girewtî û meqaleyê xo bi no hewa nuşt. Roman, bi no cîhet reya verêno ke hetê ma ra tehlîl beno. Giranîyê meqaleyî ma ney o. Nîka ma eşkenî destpêkê analizê romanî bikî.

1. Zereyê Bananî de Banî û Ferdî ke Huyayîş xo Vîr ra Kerdo

Zafê keyeyî ke bar kerdo İstanbulî, şonî hetê şinasîyanê xo ke înan ra verî şî weyra. Na rewşe xora, literaturê barkerdişî de, rewşa bingeyîne ra yew a. Hema-hema her cayê dinyayî de kesî ke mecburê barkerdişî bî verî, rotayê xo tadonî hetê merdimanê xo. Barkerdiş çiyêko ke berê ey abeno nêzanîye yo û însanî, seba ke tersê ey sivik bikî şonî merdimanê xo het. Çunke ê, no rayîr ser de geyrayî û wayîrê tecrubeyî.

Heto bîn ra, sosyal bîyayîş, miqat bîyayîş, cayê ciwîyayîşî veynayîş û wayîrê rayberan bîyayîş zî no tercîhî de semedê girîng î. (Çelik, 2006: 155). Romanê *Gula Çemê Pêrre* de zî nê çî asayenî. Protagonistê romanî Gulcane ya û keyeyê înan, İstanbul de şonî banê datê aye. La şiyayîş, sebebê zaf probleman beno. Datê aye, dewlemend nîyo, yew haltenik û feqîr o û banê ey de tena di odayî estî. La her çiqas feqîr bibo zî, birayê xo rê wayîr vecîno û yew odayê xo dono înan. Di keyeyî, yew bano ke di odayê esto de monenî. Na rewşe, Nermîni yanî emcinîya Gulcanî û gedeyanê aye eciz kena. Verî, ê ceribnenî ke nê hîsanê xo binimnî. La tay wext vîyartiş ra badê hîsanê înan eşkera beno. Gulcane û êbînî hayayê nê halî benî la seba ke destê înan de alternatif çino na rewşe pey goş kenî. Zafê keyeyê maciran, taxê/mintiqayê kirneyî de yî û wîranî. Çinbîyayeyî, heme hetan ra înan girewto binê bandura xo. Ê bira, nêşkenî tedarîkê bingeyinanê ke sey werdiş, şimitişê xo bikî. İstanbulîjî, nê maciran ra pey çimo rind nêewnîni û nêwazenî kar bidî înan. Nuştux vano ke xerîbîye, seba înan bîyo cinawir. No cinawirî, pêro maciranî girewto binê bandura xo. Ge-ge gedeyî rîyê vêşaneyî ra bermenî: “Siro ke Dîlane vêşanîye dest bermê û hewn çimanê pîrika to ya kokime nêkewt” (Çem, 2007: 253). Dîlan, waye Gulcane ya û hama zaf şenik a. Maye û piyê înan nêşkenî tedarîkanê bingeyinanê înan bikî û wucudê aye yo siste nêşkeno na rewşe hewano. Gama ke wendox, roman de nê rêzan waneno, romanê Knut Hamsun’î, *Vêşanîye*, yeno vîrê înan. Romanê *Vêşanîye* de karakter, problemê vêşanîye rê nêşkeno çare veyno û peynî de destpêkê giştayê xo werdiş keno: “Giştayê xo gaz biko? Qet nêfkîrîya yo û çimê xo qefelnayî, didanê xo şidênayî... Giştayê mi ra tay gonî yena, çiqas o yeno ez zî lêsneno” (Hamsun, 2012: 91). Vêşanîye yo ke romanê Çem’î de vêreno, sey ney pîl nîyo la hewna zî, yew problemo pîl o. Pêro keye ney ra muzdarîb o. Bira, tedarîkê awa şimitişî problem o. Zafê banan de awe çin a û no teber ra pey bîdonan awe kirêşnenî no zî tankera awe pawenî.

Gedeyî, bêçareyîye ra şonî çopan. Di birayê Gulcane zî şonî çop û weyra xo rê solî veynenî. Gama ke Gulcane na xebere maya xo ra vona, maya aye kuwena halê xiraban: “Elife, seke ginena war ro, winî nişte ro. Destê xo berd çareyê xo, çîpa-çîp mîşt da û o ra dime kî bi her di lapanê xo rîyê xo nimit, sere royna de xo ver û vinete (Çem, 2007: 138). Çop ra vêşêr, gedeyî tay karan zî bander benî. Nînan ra yew, solanboyaxkerdiş o. La no kar zî zehmet o. Hetanê şewe, zabitayî, înan dimayî. Yew polis esto, pey xortimî gedeyan kuweno, coka ey ra vanî “Silêmano Xortim” û ey ra zaf tersenî: “Kam ke şono qereqol, kewt ra ey dest, ya nêweş ya seqet vejîno”

(Çem, 2007: 257). Nê gedeyî nêşkenî şê wendegêh zî. Ê, wazenî şêrê wendegah, bira zor danî keyeyanê xo la semedo ke îmkanê înan çinîyo nêrşawîyenî.

Rîyê probleman ra, maye û pîyê Gulcane kuwenî destê xeman, dejan: “Huyayîş, xo vîrî ra kerdîbî pîyê xo” (Çem, 2007: 91). Pîyê Gulcane, semedê bêçareyîye ra, heme hêvîyê cuyê vîndî keno. Rîyê ey de huyayîş nêmoneno. Şewan de hewnê ey remeno, heta serê sibayî mîyanê pêlanê bêçareyîye de têşonîyeno û kuweno zereyê hewnê xiraban. Hem karê ey o rind çino hem nêşkeno gedeyanê xo weş miqat biko hem zî banê birayê xo de moneno. Nê heme çî, psîkolojî ey xerepenî û erzîyeno yew cuyo travmatîk. Xora, seke îstatîstîkî zî vonî, kesî ke bi dara zorî cayanê xo ra durî kuwenî, goreyê kesî ke pey waştîşê xo bar kerdo ra hîna zaf problemê psîkolojîkî ciwîyenî (Akıncı, ueb., 2015: 75). Nê însanî, raştê yew cuyo, çendo ke ê bandernî yenî û “şokê çandî” ciwîyenî (Güvenç, 1996: 122). Heto bîn ra zî, ê nêşkenî debareyê keyeyî, miqatê gedeyanî, rolê pîyîye-mayîye bikî. No semedan ra bawerdişo ke anî xo vîndîkenî û kuwenî mîyanê travmayan. Yew embaza Gulcane, seba nê Kurdî ke taxê/mintiqayê kirneyî de yî û keyanê wîranî de ciwîyenî, nê qalan vona: “Kurdî, no İstanbul de çik ê zanena?... Karo tewr zor û xirabin de ê xeberîne... Semtanê tewr xirabinan de bananê tewr rêzilan de ê ciwîyînê” (Çem, 2007: 262). Goreyê aye, qederê înan, gureyano tewr zor û xirabin de xeberîyayîş, bananê rêzilan de ciwîyayîş o. Seke nimuneyî ma ra nawnenî dej antiş, xemgîn biyayîş se qederê nê însanan o.

2. Cayo Newe de Tersê Çinbîyayîşî û Dîyardeyê Xêxîye/Bomîye

Barkerdiş, tena ca bedelnayîş nîyo. Însanî, bi ey, cayo ke tede amey dinya, sosyal bî, ristim dayo ra xulasa, heme vîyarteyê xo ra durî kuwenî û dekewenî yew cuyo, dinya yo newe (Akıncı: 2014: 30). Viyarteyî, ristimî peye de veradayîş û yew bero ke macirî nêzanenî peyê ey de çina esto ra vîyartiş, înan de yew ters peyda keno. No ters, hetê no dinyayo newe ra, çando newe ra ameyîş çinbîyayîş o (Ekşi, 2002: 218). Munzur Çem, romanê xo de ca dano no tersî zî.

Maya Gulcane Elife no ters hîskena. Seba têkilîya xo û İstanbulî nê qalan vona: “İstanbul derya yo ma kî dilop îme. Dilope ke ginê derya ro, tede bena vîndî şona” (Çem, 2007: 137). Elife hîs kena ke se pêlê pîlî dormereyê înan girewto û wazenî înan bixeneknî. No hîs, aye rê xewf dono. A vona qey estbîyayîşê aye binê tehluke de yo. Semedê nê hewa çîyan, mîyanê maciran de nesilê verênan de xo rê bawerkerdiş zaf tay o. Amîn Maalouf bi xo yew macir o û yew karkero Fasijî, seba no hewa însanan, nimune dono. No karker, welatê xo de, mîyanê merdimanê xo de bi vengo berz xeberî dono, xo ra zaf bawer keno. La wexto ke bar keno şono Ewropa gama ke xeberî dono, verenî xo ra ewnîno (Maalouf, 2009: 179). Xo ra bawernêkerdiş, maciran de tersê hetê welato newe ra ameyîş çinbîyayîşî peyda keno.

No ters, Gulcane de zî esto. Gulcane, aşmanê verênan de nê çîyan vona: “İstanbul, sey kemera areyî yo. Kemera areyî çitur ke heban rîna ra kena ardî, no bajar kî domanan winî rîno ra keno vîndî” (Çem, 2007: 140). Gulcane ke hama newe ameya İstanbul, tersê çinbîyayîşî de ya. Xo sey hebanî ke arê de ardî benî veynena. Tena a ney, hema-hema heme ferdê keyeyî no tersî de yî.

Yew karakterê romanî esto, nameyê ey Alîyo Xêx o. O, arêyê İstanbulî ra nêşkeno xo feletno. O dewa xo de merdimêko birûmet, bîaqil û bîqedr o. La o zî bi dara zorî

bar keno İstanbul. Çend wext vêro zî banderê İstanbulî nêbeno û weyra ra hes nêkeno. Timûtim hêşê ey de dewe, hêga, heywanê ey xulasa vîyarteyê ey esto: “Ma çiqas ke amêne têrî, ey qisa çerexnêne ardêne bi sûrginîyê ser” (Çem, 2007: 197). Seba ey, cu hînî bêmana yo. Tû babete, ey rê keyf nêdona. Coka, her kamî de xeberî bido, qalî ano sûrginîye, welata xo ser. Xora zaf zî nêşkeno de yax biko û hêşê xo vîndî keno beno xêx. Xêx beno çunke eke însanî cayo ke heme çiyê înan weyra yo ra nefî bî, heyatê eslî xo vîndî bikî psîkolojîyê înan xerepîyeno (Sivri ve Kuşca, 2015: 9). Xora lîteraturê barkerdêşî de babeta xêx bîyayîş cayo muhîm tepîşena. Mîsale, Almanya de lîteraturê barkerdêşî de 200 ra zêde nuştoxî ke Tirkîya ra şî weyra estî û na ware de xêx bîyayîş, babetî ke tewr zaf şuxulneyenî ra yew a (Tilbe, 2015: 460). Çunke, no yew realîte yo. No rewşe, edebîyatê Zazakî de zî xo rê ca veyneno û romanê *Gula Çemê Pêrre* de na rewşe ser vindîyeno. Seke ame vatiş edebîyatê barkerdêşî de tersê çinbîyayîşî û dîyardeyê bomîye girîng o û kê eşkenî nê çîyan romanê Munzur Çem’î de zî veynî.

3. Dîyardeyê Ziwanî û Qaydeyê Tebîetî

Eserî ke derheqê cuyê macirande yî de dîyardeyê ziwanî, babetî ke tewr zaf şuxulneyenî ra yew a. Seba macirî ke şî cayanê neweyan ziwan, problemo tewr pîlan ra yew o. Ê, ziwanê nê cayê neweyî nêzanî û ziwanê xo de xeberî donî. Na rewşe zî sebebê zaf probleman beno.

Ziwan, cuyê însanî de çîyo tewr muhîmin ra yew o. Çunke ziwan, hisê aîdîyet û keye de bîyayîşî ano meydan (Chambers, 2005: 39). No semed ra, macirî ke ziwanê cayê neweyî nêzanî û bi asan nêşkenî bi ziwanê xo xeberî bidî de problemê aîdîyet peyda beno. Bira, tay cigêrayoxî vanî ke nosyonê (termê) keyeyî, seba maciran hînî nêmoneno, ê, no nosyon vîndîkenî (Sunata, 2013: 210). Nosyonê keyeyî vîndîkerdiş de yew sebeb zî, “mîyan de monayîş o.” Macirî, ne eşkenî welata xo yê eslî tam vîr bikî ne zî eşkenî welata neweyî tam qebul bikî coka mîyan de monenî. Ne veradayîşê ne zî bestîyayîşê înan tam o (Said, 2009: 55). Ê, mîyanê vîyarte û nîkayî de şonî yenî û hisê aîdîyetî, keyeyî vîndî kenî.

Romanê *Gula Çemê Pêrre* de zî problemê ziwanî ser vindîyeno. Ferdê keyeyê Gulcanî ke bar kerdî ameyî İstanbul, hetê ziwan ra zaf problemo ancenî. Dîlan û Kalmem waye û birayê Gulcane yî û ê, rîyê ziwan nêzanayîş ra problemê psîkolojîkî ciwîyenî. Keye, seba înan kuweno qisawetan. Wirdî zî tû kesî de xeberî nêdonî û kaş benî qafikanê xo. Pîlê keyeyî, ceribnenî ke ristimê problemî veynî û înan hewna bîyarî mîyanê xo. Bi no cehdî kifş beno ke ê, seba ke ziwan nêzanî nêşkenî dekuwî komel û ê, rîyê na rewşe ra qehr benî, problemê aîdîyetî ancenî. Peynî de zî kesî rey de xeber nêdonî, mîyanê xeyelanê xo de geyrenî.

Dadîka Ajdayî ser ra zî, behsê ziwanî, wendoxan rê pêşkêş beno. Ajda, dadîke xo ra sey maya xo hes kena û zafî wareyan de pîya têgeyrenî. Pîya zaf wext vîyarnenî coka Ajda aye ra zaf çî bonder bena. Zazakî, çiyêko ke bonder bîya ra yew o: “Mi ferq kerd ke dadîya mi bi ziwanêde bîn bermena... Qey tena ke bermê ya kî qarîye kifir kerd, bi ê ziwanî qesey kerdêne” (Çem, 2007: 418). Nuştox bi no pasajî, yewna rastîye nawneno. Ziwanê dayîke, cayo bextwaştîşê tewr pîlan ra yew o û ferdî, gama ke muhtacê pawitiş bibî xo erzenî polanê ziwanê dayîkî. Ê, wazenî ke polanê aye de dejanê xo hîna sivik bikî. Heto bîn ra, gama ke verê çiyêk vecî zî ziwanê dayîke şuxulnenî. Çunke însanî, bêziwanê dayîke kêmi û wexto ke bi heme estbîyayîşê xo verê çiyêk vecî aye şuxulnenî. Behsê bi ziwanê dayîke de neng çînayîş, bi seyan

serrî yo beno. Wextê Baburan de wîna yew hedîse beno. Yew roj, yew cîzvîto ke des heban ra zêde zîwan de şîno xeberî bido, şono verê Ekber Şahî û Şahî ra pers keno ke wa o zîwanê dayîkê ey texmî biko. Şah, tay fikîriyeno la nêzono se vaco. O mîyan de serwezîr Pîrbal bi nimitkî şono peyê cîzvîtî û paşkilêk dono ey rê. Cîzvîtî nişka ra pey xo tadono û bi kelecana bi zîwanê Îtalyankî nengî çînenî. Naye ser, Pîrbal, rîyê xo tadono Şahî û vano zîwanê dayîkê cîzvîtî Îtalyankî yo çünke însanî bi zîwanê dayîke xo de nengî çînenî (Rushdie, 2014: 56). Kê eşkenî cuyê dadîka Ajdayî de zî no rastîye veynî. A zî nenganê xo bi zîwanê dayîke xo de çînenî.

Wexto ke dadîke hama yew gedeya şînik bî ya, maya û dapîra aye mecburiyet ra bar kenî. No cayo newe de keyeyê kesî ke dewlemendî de xizmetkarîye kenî. La seba ke Tirkî nêzonî zaf qehr ancenî. Pey jestan, mîmîkan, hereketanê dest û polan ceribnenî ke têkilîya ronî. Sewbîna problemî zî estî. Camêrdo ke ê keyê ey de xebeîtî, çim fineno namûsê maya dadîkî. Cenîke eşkena xo pîbawo. Badê, yewna lajek, maya dadîke de mare birneno. No, seba înan yew teselî beno. Hînî namusê yewî û no lajek, înan miqat keno, paweno. Serrî vêrenî û maye mirena. Naye ser dadîke, yew lajeko ke aye ra zaf pîlo de mare birnena. Badê, mêrdeyê aye mireno û aye zî xizmetkarîye û dadîkiye kena û dadîke Ajdayî bena. Nê hedîseyî nawnenî ke macirî bi seyan problemo ancenî. Xora, barkerdiş, nefî bîyayîş seba nuştoxî hende muhîmî ke cuyê di hîrê neslî ser nê babetî mûnitîyenî.

Roman de, behsê kesî ke seba ke zîwanê xo de xeberî donî yenî rexne kerdiş zî beno. Mîsale, rojêk Gulcane û pî aye otobus de bi Zazakî xeberî donî û di kesî seba înan nê qalan vanî: “Se kena bike, Tirkî nêmusenê. Heqî aqil ci nêdo ke bimusê serekundirî!” (Çem, 2007: 212). Rîyê xeberdayîşê Zazakî ra înan rê heqeretî yenî. Ê, nêeşkenî nê hewa rewşeyan rê mana bidî. Bawkalê Gulcane, hedîseyî ke dormereyê zîwan de yenî meydan rê şahîd beno û nînan vano: “Heywanî bîle herkes zîwanê xo qesey keno” (Çem, 2007: 17). Goreyê Bakilî, ê bi xeberdayîşê zîwanî xo, hewayo ke tebîet înan ra paweno têgeyrenî. Eke ê, vecî teberê zîwanî xo, manayê ey ê vecîni teberê qanûnê tebîetî.

Ferdî, tewir tewir cîhetan ra problemê zîwanî ancenî. Telafûz nînan ra yew o. Gama ke yew Gulcane ra nameyê aye perseno, a vona “Gulcane.” La însanî ke dormereyê aye de yî vonî a xelat a. Ganî vaco “Gülcan”. Zazakî de na çekuye, hewayo ke Gulcan vona ya telafuz beno. La Tirkî aye ra vanî ti xeleta. A, verî no babete de xo ver dona la bi taybetî dest pêkerdişê karî ra dima, vile ronena û aye zî vona “Gulcan”. Telafuzê zîwanî tewir tewirî û gama ke kesî ke sewbîna zîwanan de xeberî donî bî têhet na rewşe hîna zelal asîyeno.

4. Psîkolojîyê Xerîbîye û Damê Bajaranê Metropolanî

Însanî ke bar kerdî cayê neweyî, problemê entegrasyonî ancenî. Çando, zîwano, nîzamo newe na rewşe ano meydan (Yılancioğlu, 2015: 512). Dereceyê problemê entegrasyonî, her kes de eynî nîyo. Tay kesan de hîna zaf o tayênan de hîna tay o. Semedê problemanê entegrasyonî, însanî kuwenî pencikê psîkolojîyê xerîbîye.

Romanê Munzur Çemî de zî no problem ser vindîyeno. Zafê karakterê romanî de no problem veynîyeno. Dapîra Gulcane Zere, nê kesan ra yew a. Rehendê xerîbîye, aye de hende zaf o ke a nêeşkena tehemul bika. Xora îstatîstîkî zî nawnenî ke mîyanê maciran de, cenî kesî ke tewr zaf kaş benî qafikanê xo yî (Duman, 2013: 12). Cenî bîyayîş reyde kokim bîyayîş zî na rewşe de muhîm o. Zere, hem cenîya hem zî kokim a. Coka psîkolojîyê xerîbîye, aye de zaf o. Zere, heme cuyê xo dewe

de binê boyê tebî de vîyarna yo û nîka İstanbul de banî ra, teberî ra boyê boyaxî yeno û na rewşe weş bi aye nêşono. Dewe de heme cayan ra roştî yeno banan la no bano newe de rîyê dêsan ra, perdeyan ra ban zaf roştî nêgîno û seba aye qesawetin o. Teber ra vengê erebeyan yeno û hêşê aye de nê vengî zimîyenî. Şewî nêşkena weş rawku. Tay xo ra şona la hewna xo aqılîna û xo erzena teber. Dewa xo, çemê Pêrreyî, awa aye ana xo vîr û no hewa bi saetan cuyê dewa ser fikirîyena. Mîyanê qesewetan de asmên ra ewnîna ke tay teselî veyno: “Ez ke uca de nîyadana winî zanena ke herdê bav û kalan ser o ya. Çîyo ke mi dewe de her tim dîyo û noca kî vînena, tena no asmên o” (Çem, 2007: 73). Asmên, seba aye yew teselî yo. O hem aye ser hem zî bav û kalanê aye ke merdî ser o. Tena asmên, yew çîyo ke hem dewa de hem de bajar de veynena yo. Gama ke ewnîna asmên, xo dewa xo de hîs kena. La yew çî zî aye tam teselî nêkeno.

Gulcane zî verî problemê xerîbîye û entegrasyonî ancena. Aşmê verênan de timûtîm dewa xo ya ke pey de veradaya kuwena vîrê aye. Xora a îdîa kena ke do qet İstanbulîj nêbo. Kesî ke aye ra ver şîyî İstanbul vanî ke tay wext vîyartêş ra badê aye banderê İstanbulî bena. La a, bi hewayo qetî vana ez İstanbulîj nêbeno û lez ya zî erey İstanbul ra bar kena şona. İstanbulî no hewa teswîr kena: “Tam nêzanena hama mi rê sey werdêde bêsol û bêtam o” (Çem, 2007: 126). İstanbulî ra vona o sey werdo bêsol û bêtam o û ey ra hes nêkena. Plananê aye yê ameyox de zî İstanbul çîn o: “Ez wazena ke welatijêde xo de bizewejî” (Çem, 2007: 231). Nê fikrî, wextê verênanê karî de zî aye de ternî. Hetê îmkanê ekonomîkî ra keyeyê înan rewşeyê xirab de yo. Coka karî dima geyrena ke keyeyê xo rê hetkarîye biko. Peynîyê peyan de kar veynena û weyra yew cenîya ke nameyê aye Perîxane ya rey de embazîye kena. Gama ke Perîxane, persane ke aye vîrê dewa xo kerdo nêkerdo, bermena: “Aye de çime xo bîbî pîrrê hesîran, fekê xo zar zor bîbî we, lewê xo recefîyabî” (Çem, 2007: 245). Vîrkewtişê dewa çende dej bido aye zî gama ke meaşê xo yo verên gîna zaf şa bena. Gama ke meaşê xo gîna, heme çî yo ke dormereyê xo de yo vîr kena û qelbê aye se cayê xo ra vecîyo. Dayîş-girewtişê cîfê/nefesê aye lez beno. Zerfê meaşî bena sêneyê xo ser û şidênena. Bire/qerar dona ke no meaşî seba xo ney seba keyeyê xo do xerc biko. Embaze aye vanî cilê aye kehen bî, gani a xo rê cilanê neweyan bigo. La a goş embazanê xo nênona.

Wext vêreno û Gulcane pede-pede bedelîna. La no, prosesê macirîye de edefîyo/normal o û leteyê macirîye yo. Macirî çende xo ver bidî zî yew mîqdar bedelînî û ê wayîrê di kamî benî (Cengiz, 2010: 188). Seke Maalouf zî vano, macir, di kesî yo (Maalouf, 2009: 179). Çünke kamî, tena hetê cayo ke însanî tede yenî dinya, weyra pîl benî ra form nêgîno. Cuyê sosyalî zî kamî ser de tesîr keno. Macirî, hem wayîrê kamî yo ke herre bav û kalan de form girewto yî hem zî kamî yo ke cayo ke bar kerdo de form girewto yî. Nê wirdî zî kamîyê rastî înan î. Nuştox, tay nîşanan ser, bedelîyayîşê Gulcane nawneno. Mîsale, raya verêne ke Gulcane û embazî aye şonî kafe, embazî aye tewir tewir çîyê şimitişî wazenî la Gulcane tena çay şimênena. Çünke a, kola zî daxîl, xerîbê nê tewir çîyana. Kafeyan şîyayîş dom keno û Gulcane heta şerab resena: “Gulcane pede-pede bîye germe, vurîye amê ra xo. Huyêne, qesey kerdêne, hata yarenîye kerdêne. No mîyan de bardaxê kî şerabo sûr şimit” (Çem, 2007: 263). Heto bîn ra, verî a vatêni ke banderê İstanbulî nêbena û goreyê aye o sey werdo bêsol û bêtam o. La nîka vona ke, İstanbul rastîya aye yo û ganî banderê ey bibo: “Ez kî zanena ke cûyê mi parçeyêda cûyê nê welatî yo. No sebeb ra kî ganî ez bimusîne cûyê tîyayî. Labelê no sebeb nîyo ke ez caye bav û

kalanê xo xo vîrî ra bikerîne” (Çem, 2007: 293). Gulcane, nêşkena kamîyo ke Îstanbulî dayo aye rê ra biremo û no kamî qebl kena. La hama zî vona ke a kamî yo ke herreyê bav û kalanê xo ser ra girewto zî nêverdona. Nê wirdî kamîyo ra zî vona, rastîya min î.

Roman de behsê şebekeyî ke kênekanê ciwanan xapênenî, erzenî polanê fuhuşî zî beno. Derheqê metodê şebekeyanî, nê qalî nusîyenî: “Şebekeyî, pere kene tunikê xortanê semtan, finê ra kênanê azaban dime. Kênekan remnenê, benê randevuxane û kerxaneyan danê gurenayene” (Çem, 2007: 340). Şebekeyî, xortî ke semtî ser ra kêneko xapênenî û finenî toreyê xo. Binê nê xortan de erebeyê vayî û tunikê înan de zî zaf pereyî estî. Nê hewa çîyan ser kênekan xapênenî, aşiqê xo kenî û badê înan teslîmê şebekeyan kenî. Nuştox vano ke zafê înan, kênekî ke mecburîyet ra dewa xo ra bar kerdî amey Îstanbulî yî: “Bi taybetî kî kurdê ke nê serranê peyêyan de amê nefikerdene, vêşêrî kêneyî înan kuwnê ra na dame. Hetê ra ecemî yê nê welatî yê, hetê ra neçar ê, bêçare yê” (Çem, 2007: 341). Kênekê keyeyanî ke dewa xo ya şenik ra nefî bî ameyî Îstanbul, ruhê no şehro pîlî nêzonî. Îstanbulî û heme însanî ke weyra ciwîyenî, sey xo saf û nîyetweş hesebnenî. La realîte, hewayo ke ê duşmişînî nîyo. Sînorê xirabîye, bajarê metropolî de çin o û pere, verê heme çî de yo. Gulcane û embaze aye Oznuire, kesî ke kewtî destê şebekeyan ra yî. Oznuire, Gulcane ra verî ameya Îstanbul coka stîlê cuyê Îstanbulî aye ra weşêr zona û entegrasyonê aye hîna zaf o. Waştîyê aye esto û nameyê ey Tarkan o. Gulcane, aye îqaz kena ke belkî mêrdimê aye ney pêbihesî. La a ney vona: “Her kes karê xo de nîyado. Heyat ê min o. Kesî eleqedar nêkeno” (Çem, 2007: 208). Tarkan endamê şebekeyî yo. Şebeke, ey rê pere dona û o zî Oznuire beno loqanteyano tewr vayan û bi zure aye ra qalanê eşqî vano. Rîyê nê çîyan ra Oznuire, bawerê ey kena. Badê, Tarkan, Gulcane şinasneno û wazeno aye zî bifino toreyê xo. Yew embazê ey esto û nameyê ey Cengîz o. Cengîz zî endamê şebeke yo. Tarkan ey rê telefon keno û no diyalog mîyanê înan de vêreno:

“-Zerence esta, zerence. Zerencê ewro amê leweyê qefesî qet pers meke.

-Allah Allah, mevaje? Kam a, çî ya, çik a?

-Kurr a, kurre. Hem kî Kurrêda kuvî ya

-Mevaje” (Çem, 2007: 210).

Gulcane û Oznuire, hayayê na rewşe nî. Lacekî hergu roje hîna nêzdîyê kêneko benî. Oznuire û Tarkan, hama di aşmî yo yewbînan şinasnenî la Oznuire heme estbîyayîşê xo da yo lacekî. Gulcane no hewa nêkena. Cengîz, yew serre aye dima ra vazdono, badê Gulcane ey de waştîyîye kena. Di sebebana ra Gulcane, kuwena dameyî Cengîzî. Nînan ra yew hîsî yo. A, dormere de laceko û kêneko veynena, ê pîya huyenî, geyrenî, yewbînan rê şîrinîye kenî. O wextan de xo bi xo vana werrek na a zî wayîrê no hewa çîyanî bibo û eşq wazena. Gama ke no hewa çîyî bikuwî hêşê aye Cengîzî rey de embazîye kerdiş rê weş ewnîna. Sebebo diyin, madî yo. Karo ke tede xebeîna, aye rê Cengîzî veyna yo. No kar de şeş aşmê verênî, prosesê ceribnayîş o. Şeş aşmî ra dima, karê xo vîndî kerdiş, îxtîmalê şenik nîyo. Coka, Oznuire, aye ra vona ke “benetî xo û Cengîzî weş tepşî”. La a tersane ke mêrdimanê înan ra yew aye veyno. Naye ser Oznuire vana ke ê ko pey zuran çîyêk vacî û problem nêbo. Bira, nê qalanî vana: “Ez to ra oruspîyênî bikeme nevana. Hama keso ke to rê kar peyda kerdo, ti hemberê ey de ronîşe qet rî ci mede, no kî nêbeno” (Çem, 2007: 261). Bi taybetî, tersê vîndî kerdişê karî ra Gulcane, qebl kena ke

Cengîzî rey de embazîye biko. Çunke keyeyê xo yo feqîr duşmîşêna û vana ê muhtacê min î. Peynî de zî nê wirdî xortî, kênekan heremnenî û teslîmê şebekeyî kenî. Keyeyê kênekan, bi aşman xebetîni û peynî de kênekanê xo destê înan ra feletnenî.

Peynîye

Tewir tewir semedan ra însanî, wextanê tewr verênan ra heta nîka timûtîm cayanê xo bedelnayo. Na rewşe, bala nuştoxan kaşkerdo û înan eseranê xo de ca dayo aye. Edebîyatê Zazakî de zî dîyardeyê barkerdişî, babetî ke zaf şuxulneyenî ra yew a. Munzur Çem zî eseranê xo de ca dano no tema. Romanê *Gula Çemê Pêrre* nê eseran ra yo. Na meqale de ma kifş kerd ke eser, zafê unsuranê edebîyatê barkerdişî ihtîwa keno. “Şokê çandî” nînan ra yew o. Însanî ke bi dara zorî cayê xo veraday û bar kerdî ameyî İstanbul, raştê yew cuyo, çendo ke ê bandernî yenî û şokê çandî ciwîyenî. No şok, tewr şenikan ra tewr pîlan, pêron de sebebê travmayan beno. Ruh û leşê/wucudê înan, mengenyê xerîbîye de yeno şidênayîş û ê kuwenî mîyanê tersê çinbîyayîşî. Êbînkardiş, problemo yewna yo. Kesî ke înan ra verî ameyî İstanbul, înan nêwazenî û ziwanê êbînkardiş şuxulnenî. Macirî, nê hewa sebebî ra nêşkenî kar zî veynî. Seba ke nêşkenî bêxebetî, pereyê înan zî çinî yo û bira, nêşkenî tedarîkê werdiş û şimitîşî bikî. Ê, problemê ziwanî zî ancenî. Rîyê Tirkî nêzanayîş ra sosyal bîyayîşî înan asan nîyo. Gama ke bi Zazakî xeberî bidî zî, însanî bînî înan rê yew hewa muamele kenî ke ti vanî qey yew guneyo pîl kerdo. Kênekî azebî, kuwenî destê şebekeyanî. Şebekeyî, xortî ke semtî ser ra kêneko xapênenî û finenî toreyê xo. Nuştox vano ke zafê înan, kênekî ke mecburîyet ra dewa xo ra bar kerdî ameyî İstanbulî yî. Seke aseyeno, Romanê *Gula Çemê Pêrre* zafê unsuranê edebîyatê ihtîwa keno.

Çimeyî

SDAM (2015). “1990’lı Yıllarda Türkiye’nin Doğusundan Batısına Yaşanan Göç Hareketleri”, Strateji Düşünce ve Analiz Merkezi Raporu.

Akgün, Atif (2015). “Edebiyatımızda Göç ve Göçmen Edebiyatları Üzerine Bir Değerlendirme”, *Göç Dergisi*, C. 2, S. 1, s. 69-84.

Akıncı, Buket, vd. (2015). “Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul”, *Göç Araştırmaları Dergisi*, C. 1, S. 2, s. 58-83.

Cengiz, Semran (2010). “Göç, Kimlik ve Edebiyat”, *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, V. 2, N. 3, p. 185-193.

Chambers, Lain (2005). *Göç, Kültür, Kimlik*, çev.: İ. Türkmen, M. Beşikçi. İstanbul: Ayrıntı yayınları.

Çelik, Fatih (2006). “İç Göçlerin İtici ve Çekici Güçler Yaklaşımı ile Analizi”, *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, S. 27, s. 149-170.

Duman, Betül (2013). “Yoğun Göç Almış Metropollerde Etniklik ve Öteki ile İlişki”, *Sosyoloji Dergisi*, S. 27, s.1-24.

Ekşi, Aysel (2002). “Sığınmacı ve Göçmenlerde Psikopatoloji”, *Türk Psikiyatri Dergisi*, S. 13 (3), s. 215-221.

Güvenç, Bozkurt (1996). *İnsan ve Kültür*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Hamsun, Knut (2012). *Açlık*. İstanbul: Varlık Yayınları.

UNHCR (2017). (<http://www.unhcr.org/tr/tarixê-resayîşi>, 10.09. 2017).

Maalouf, Amin (2009). *Çivisi Çıkmuş Dünya/Uygarlıklarımız Tükendiğinde*, çev.: O. Turkay. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Rushdie, Salman (2014). *Floransa Büyücüsü*, çev.: B. Kovulmaz. İstanbul: Can yayınları.

Said, Edward (2009). *Entelektuel/Sürgün, Marjinal, Yabancı*, çev.: T. Birkan. İstanbul: Ayrıntı yayınları.

Sivri, Medine ve Kuşca, Sibel (2015). “‘Bin Parçaya Bölünmüş Yüz’ Dünyasının Sınırları Genişlemiş Bir Dil, Bellek ve Mekân Sürgünü Nedim Gürsel’de Sürgünlük ve Göçebelik Halleri”, *Göç Dergisi*, C. 2, S. 1, s. 9-24.

Sunata, Ulaş (2013). “Göçmen İşçinin Sıla Hasreti: Bir Yabancılaşma Hikâyesi”, *Sosyoloji Dergisi*, S. 27, s. 197-218.

Tilbe, Ali (2015). “Göç/Göçer Yazını İncelemelerinde Çatışma ve Göç Kültürü Modeli”, *Turkish Migration Conference 2015 Selected Proceedings*. London: Transnational Press London.

Yılancıoğlu, S. Seza (2015). “Günümüzün Göç Edebiyatı Nedir?”, *Turkish Migration Conference 2015 Selected Proceedings*. London: Transnational Press London.